



УДК 81'373.2'25

TRANSLATION TRANSFORMATIONS APPLICATION IN THE PROCESS OF ETHNO-CULTURAL UNITS RENDERING IN TRANSLATION

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ВІДТВОРЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ В ПЕРЕКЛАДІ

Udovichenko H.M. / Удовіченко Г.М.

с. ped.s., as. prof. / к. пед. н., доц.

ORCID: 0000-0003-3731-0857

Honcharenko A. O. / Гончаренко А. О.

student/ студентка

ORCID: 0000-0003-3879-8014

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade,

Kryvyi Rih, Tramvaina 16, 50005

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського, м. Кривий Ріг, Трамвайна 16, 50005

Анотація. В роботі розглядається питання застосування перекладацьких трансформацій в процесі відтворення етнокультурних одиниць в перекладі. Автори надають визначення поняттю етнокультурна одиниця та аналізують приклади таких способів відтворення термінів, як транслітерація, транскрипція, калькування, перифраза, адаптація, описовий переклад. Значна увага приділяється важливості вибору адекватних перекладацьких стратегій для передачі культурно специфічних понять, задля збереження емоційного та культурного забарвлення оригінального тексту, забезпечення зрозумілості та прийнятності перекладеного тексту для цільової аудиторії.

Ключові слова: етнокультурна одиниця, транслітерація, транскрипція, калькування, перифраза, адаптація, описовий переклад.

Вступ

Сучасний світ характеризується тісними міжкультурними контактами та глобалізаційними процесами, що створює сприятливі умови для взаємопроникнення різних культур і мов. В таких умовах переклад стає не просто інструментом міжмовної комунікації, але й важливим засобом збереження та передачі етнокультурної інформації. Етнокультурні одиниці, які включають в себе поняття, специфічні для певної культури, відіграють ключову роль у процесі перекладу, адже вони відображають культурні особливості, традиції та цінності народу.

Переклад етнокультурних одиниць супроводжується низкою проблем, зокрема: вибір адекватних перекладацьких стратегій для передачі культурно специфічних понять. Збереження емоційного та культурного забарвлення оригінального тексту, забезпечення зрозумілості та прийнятності перекладеного тексту для цільової аудиторії.

Питанням перекладу етнокультурних одиниць займалися такі дослідники: Г. Верба, яка досліджувала теоретичні аспекти перекладу культурно специфічних елементів, пропонуючи різні методи їхньої адаптації у цільовій мові; О. Кулик, яка аналізувала методи передачі реалій і культурних концептів у перекладі художніх творів; Н. Білодід, досліджувала проблеми перекладу культурних термінів і фразеологізмів; М. Кочерган, вивчав переклад



ідіоматичних виразів та їхніх культурних компонентів; Л. Черноватий, розробляв методи адаптації етнокультурних елементів у перекладі літературних творів; Eugene Nida (Юджин Ніда), запропонував теорію динамічної еквівалентності, яка включає методи перекладу етнокультурних одиниць, зосереджуючись на адаптації змісту для цільової аудиторії; Lawrence Venuti (Лоуренс Венуті), відомий своїми дослідженнями щодо видимості перекладача та культурної адаптації тексту; Susan Bassnett (Сьюзан Басснетт), аналізувала різні методи культурного перекладу, зокрема способи передачі культурних концептів; Antoine Berman (Антуан Берман), досліджував етику та політику перекладу, зокрема методи передачі культурних елементів; Gideon Toury (Гідеон Турі), розробляв дескриптивну теорію перекладу, яка включає аналіз методів передачі культурних реалій. Роботи вищезгаданих лінгвістів є значним внеском у розвиток теорії та практики перекладу, зокрема в аспекті відтворення етнокультурних одиниць.

Дослідження способів відтворення етнокультурних одиниць у мові перекладу залишається актуальним, адже сприяє збереженню культурної спадщини, розвитку міжкультурної комунікації та вдосконаленню перекладацьких методик. У зв'язку з цим, необхідність проведення подальших наукових досліджень у цій галузі є очевидною та вкрай важливою.

Метою статті є аналіз перекладу етнокультурних одиниць та способів їх відтворення у процесі перекладу.

Результати дослідження

Мова відображає і формує цінності, ідеали та погляди людей, їхнє уявлення про світ і життя в ньому. Її основна функція полягає у збереженні культури та її передачі від одного покоління до іншого. Таким чином, мова відіграє ключову роль у формуванні особистості, національного характеру, етнічної спільноти, народу і нації. Кожна мова має свої специфічні терміни, які відображають предмети матеріальної культури (наприклад, їжу та напої). Існування таких термінів пов'язане з унікальними звичаями, цінностями і системами цінностей, характерними для певної культури.

Етнокультурна одиниця – це поняття або термін, що відображає конкретний аспект культури певної етнічної групи або спільноти. Це може бути слово, вираз, символ, обряд, традиція, артефакт або будь-який інший елемент, який має значення і символіку для цієї культури. Етнокультурні одиниці є важливими для розуміння та дослідження культурної спадщини різних народів та народностей. Вони допомагають вивчати традиції, звичаї, вірування та інші аспекти культури, що формують ідентичність конкретної групи людей [2].

Розглянемо основні способи відтворення етнокультурних одиниць в перекладі:

1. **Транскрипція і транслітерація.** Транскрипція передає звучання оригінального слова в цільовій мові, тоді як транслітерація передає графічний вигляд слова. Ці способи використовуються, коли етнокультурна одиниця не має прямого еквіваленту в цільовій мові або коли важливо зберегти оригінальне звучання чи написання.



Наведемо деякі приклади:

Транскрипція: Borsch (укр.) → борщ, Pierogi (поль.) → піроги, Kefir (укр.) → кефір, Cossack (укр.) → козак, Schnitzel (нім.) → шніцель, Fjord (норв.) → фіорд, Tango (ісп.) → танго, Mojito (ісп.) → мохіто, Paella (ісп.) → паелья, Ravioli (італ.) → равіолі, Gnocchi (італ.) → ньоккі, Polka (чех.) → полька, Kimono (яп. 着物) → кімоно, Samurai (яп. 侍) → самурай, Sushi (яп. 寿司) → суші.

Приклади використання транскрипції, такі як *борщ* (Borscht), *кефір* (Kefir), *піроги* (Pierogi), демонструють, як передача фонетичного звучання оригінальних етнокультурних одиниць дозволяє зберегти їхнє впізнавання в іншомовному контексті. Це особливо важливо для назв традиційних страв і культурних символів, оскільки правильне звучання допомагає зберегти їхню культурну та історичну ідентичність. Наприклад, *шніцель* (Schnitzel) і *мохіто* (Mojito) стають впізнаваними й у відповідних мовних середовищах, сприяючи культурному обміну.

Приклади використання транслітерації, як-от *фіорд* (Fjord), *кімоно* (Kimono), *самурай* (Samurai), демонструють спосіб передачі графічної форми іншомовних слів. Це особливо актуально для культурних концептів і термінів, які не мають аналогів у мові перекладу. Використання транслітерації дозволяє інтегрувати ці терміни в мовну практику, зберігаючи їхнє оригінальне значення і форму. Такі слова, як *суші* (Sushi) та *полька* (Polka), набувають зрозумілості серед носіїв мови перекладу, сприяючи культурній та міжкультурній комунікації. Загалом, транскрипція і транслітерація є ключовими методами в перекладознавстві, що дозволяють адаптувати іншомовні одиниці для їхнього ефективного використання в мові перекладу. Обидва методи сприяють культурному обміну та взаєморозумінню між різними мовними спільнотами, зберігаючи автентичність і точність переданих понять.

2. Калькування. Калькування передбачає буквальний переклад складових частин слова або виразу, що створює нову мовну одиницю в цільовій мові. Приклади: *Beer garden* (нім.) – пивний сад, *Skål* (швед.) – на здоров'я, *Café au lait* (фр.) – кава з молоком, *Tea ceremony* (яп.) – чайна церемонія, *Public bath* (тур.) – публічна лазня, *Street food* (англ.) – вулична їжа, *Green tea* (кит.) – зелений чай, *Lotus flower* (інд.) – квітка лотоса, *Chopsticks* (кит.) – палички для їжі, *Sake house* (яп.) – будинок sake, *Samba school* (браз.) – школа самби, *Carnival parade* (браз.) – карнавальна хода, *Wine cellar* (фр.) – винний погріб, *Kimchi refrigerator* (кор.) – холодильник для кімчі, *Tango club* (арг.) – танго-клуб, *Hula dance* (гавай.) – танець хула, *Mardi Gras* (фр.) – Марді Гра, *Yule log* (англ.) – різдвяне поліно.

Аналіз прикладів використання калькування показує, що цей метод дозволяє передати точне значення іншомовних одиниць, зберігаючи їхню семантичну структуру. Калькування, як у випадках з *tea ceremony* – *чайна церемонія* та *street food* – *вулична їжа*, дослівно перекладає складові частини слова, що робить новий термін зрозумілим для носіїв мови перекладу. Це важливо для збереження автентичності та точності, особливо при передачі нових концептів, що не мають усталених відповідників. Наприклад, *green tea* –



зелений чай та *public bath* – широмадська лазня, ефективно інтегрують культурні поняття у мовну практику.

Кальки часто потребують додаткового культурного контексту для повного розуміння, що видно на прикладі *beer garden* – пивний сад. Однак вони також допомагають збагачувати мову перекладу новими лексичними одиницями, які стають звичними та зрозумілими з часом. Важливо відзначити, що калькування не лише зберігає значення, але й сприяє культурному обміну, дозволяючи носіям різних мовних спільнот взаємодіяти та обмінюватися ідеями. Це підкреслює значущість калькування як методу перекладу, що забезпечує точність і культурне взаєморозуміння.

3. Еквівалентний переклад. Використання вже існуючих слів або виразів у цільовій мові, які мають аналогічне значення і функцію, як етнокультурна одиниця в мові оригіналу. Наприклад: *Baguette* (фр.) → французький батон, *Samosa* (інд.) → індійські закуски, *Kimchi* (кор.) → корейська квашена капуста, *Ramen* (яп.) → японська локшина, *Pho* (в'єт.) → в'єтнамська локшина, *Poutine* (кан.) → канадський гарнір, *Tapenade* (фр.) → французька закуска, *Gyoza* (яп.) → японські смажені пельмені, *Borscht* (укр.) → український буряковий суп.

Ці приклади є ілюстративними для процесу перекладу, оскільки вони показують різні методи передачі етнокультурних одиниць у цільовій мові. Кожен з перекладів має свої особливості і може відображати культурно-специфічні аспекти, які важливі для розуміння оригінального тексту. Наприклад, переклад *рамен* як *японська локшина* демонструє спрощення та уніфікацію терміну, що відображає загальноприйнятий вираз у цільовому середовищі. Проте, такий спрощений переклад може втратити частину смислової та культурної інформації, притаманної оригіналу.

Варто також зауважити, що перекладацькі рішення можуть бути обумовлені не лише лексичними аспектами, але й контекстуальними, стилістичними та культурними відтінками. Такий аналіз прикладів допомагає краще зрозуміти процес перекладу та використання різних стратегій для передачі етнокультурних одиниць у цільову мову.

4. Описовий переклад (парафраз). Заміна етнокультурної одиниці детальним описом її значення та функції в цільовій мові. Цей спосіб допомагає зрозуміти, що саме мається на увазі, але може бути громіздким:

- *Paella* (ісп.) → Іспанська страва із рису та морепродуктів: це традиційна іспанська страва, яка включає рис, морепродукти, овочі та спеції.

- *Bonsai* (яп.) → Мініатюрне дерево в японському стилі, яке вирощується в спеціальному контейнері та обрізається для створення мініатюрної версії дерева в природі.

- *Curry* (інд.) → Індійська приправа для страв, суміш спецій, яка використовується для приготування страв у індійській кухні.

- *Wiener schnitzel* (нім.) → австрійська страва, яка складається зі смаженого тонкого шматка м'яса, який покривається паніровкою.

- *Kimchi* (кор.) → традиційна корейська страва, яка складається з капусти, яку квасять у спеціальному соусі.



- *Pho* (в'єт.) → це в'єтнамська страва, яка складається з локшини, яку подають у смачному бульйоні з м'ясом або морепродуктами.

Аналізуючи наведені приклади описового відтворення етнокультурних одиниць в перекладі, можна відзначити, що вони успішно використовують мовні засоби для передачі образів і вражень. Кожен з цих прикладів має свою унікальну атмосферу та образність, що дозволяє читачеві уявити зображену сцену або предмет. Використані засоби допомагають створити живі та яскраві картини в уяві. При цьому мовні засоби використовуються таким чином, щоб викликати емоційну реакцію та зацікавленість у читача. Крім того, ці приклади демонструють вміння автора ефективно маніпулювати мовним матеріалом для досягнення певних ефектів і передачі конкретної ідеї чи настрою.

Загальною характеристикою цих прикладів є їхня лаконічність і точність. Такий підхід робить переклад доступним та легкозрозумілим для аудиторії, а також дозволяє зберегти відтінки оригіналу. Це підкреслює важливість вибору правильних слів і виразів для точного вираження ідей та образів у перекладі.

5. Компенсація. Цей метод використовується, коли неможливо зберегти культурну одиницю у конкретному місці тексту, і тоді вона відтворюється в іншій частині тексту або замінюється іншим культурно значущим елементом. Наприклад:

- She cooked a traditional *Thanksgiving dinner*. – Вона приготувала традиційний обід на День подяки.

- They celebrated with a typical German *Oktoberfest*. – Вони святкували з типовим німецьким святом Жовтня.

- The festival featured authentic Chinese *dragon dances*. – На фестивалі були представлені справжні китайські танці з драконами.

- He told stories about his *Native American* ancestors. – Він розповідав історії про своїх предків індіанців.

- They sampled authentic *Italian gelato*. – Вони скуштували справжнє італійське морозиво гелато.

Компенсація – це важливий аспект перекладацького процесу, що передбачає здатність перекладача замінити відсутні або неякісно передані елементи оригіналу еквівалентними засобами в перекладі. У вищенаведених прикладах ми спостерігаємо різноманітні ситуації, де властивості, які можуть вважатися негативними або неповними, компенсуються іншими якостями. Наприклад, невеликий розмір порції страви може бути компенсований вишуканим смаком. Це підкреслює важливість вміння перекладача знаходити еквіваленти, які дозволять зберегти сенс оригіналу незважаючи на зміни, що виникають під час перекладу. Іноді відбувається заміщення відсутніх концептів або реалій мовлення аналогічними, зрозумілими для цільового аудиторії. Такий підхід дозволяє забезпечити оптимальне розуміння тексту та сприяє збереженню його ефективності в перекладі.

6. Нотатки та коментарі. Додавання пояснювальних коментарів, які допомагають читачеві зрозуміти контекст та значення етнокультурної одиниці. Це часто використовується у літературних та наукових перекладах. Ось кілька



прикладів:

- *Saga* (Saga) – (скандинавське слово, що означає «оповідь») – довга історична або міфічна розповідь, типова для скандинавської літератури.

- *Sari* (Sari) – (індійське слово) – традиційний одяг, який складається з довгої тканини, яка носиться навколо тіла, часто використовується в Індії та інших південноазійських країнах.

- *Гопак* (Hopak) – (слово з української мови) – народний український танець, який характеризується енергійними рухами та акробатичними вправами.

- *Фламенко* (Flamenco) – (слово з іспанської мови) – традиційний іспанський музично-танцювальний стиль, який включає гітарну музику, спів та характерні танці.

- *Сафари* (Safari) – (слово з свахілі) – подорож або експедиція в африканські джунглі або прерії, часто для спостереження за дикою тваринністю.

Перш за все, ці приклади відображають різноманітність етнокультурних одиниць, які можуть бути предметом перекладу. Вони охоплюють різні аспекти культури, такі як одяг, танці, музика, харчування та традиції.

Другий аспект, який варто відзначити, – це використання коментарів або пояснювальних нотаток для забезпечення зрозумілості читачеві. Ці коментарі можуть бути особливо корисними в літературних або наукових перекладах, де можуть зустрічатися терміни або поняття, що потребують додаткових пояснень. Наприклад, при перекладі терміну *Saga* або *Фламенко* може бути корисно додати пояснення щодо їхнього походження та історичного значення, щоб читач краще зрозумів їхню важливість у відповідних культурах. Такий аналіз дозволяє зрозуміти значення етнокультурних термінів та їхню важливість у процесі перекладу.

7. Адаптація. Заміна етнокультурної одиниці на аналогічну одиницю в цільовій культурі. Це робиться для того, щоб текст був зрозумілим і близьким до культури цільової аудиторії. Приклади:

- *Sushi* (японська культура) → *Japanese rice rolls*: ця адаптація дозволяє передати концепцію страви японської кухні, не використовуючи специфічний термін *суші*, що може бути менш зрозумілим для англомовної аудиторії.

- *Feng shui* (китайська культура) → *Chinese geomancy*: заміна терміну *фенг шуй* аналогічним терміном *китайська геомантия* допомагає адаптувати концепцію до культурного контексту цільової аудиторії.

- *Karaoke* (японська культура) → *Sing-along entertainment*: використання терміну *спільні спів* дозволяє передати концепцію розважального формату, що походить з Японії, без використання специфічного терміну *караоке*.

- *Samurai* (японська культура) → *Japanese warrior*: використання терміну *японський воїн* допомагає адаптувати концепцію самураїв до англомовного контексту без використання слова *самурай*.

- *Tea ceremony* (японська культура) → *Japanese tea ritual*: ця адаптація дозволяє передати концепцію церемонії чаю, яка є важливою частиною



японської культури, без використання терміну *чайна церемонія*.

Адаптація етнокультурних термінів є важливою стратегією в перекладі для забезпечення зрозумілості та відповідності культурному контексту цільової аудиторії. Заміна специфічних термінів загальними або аналогічними виразами допомагає уникнути непорозумінь та забезпечити ефективну комунікацію між мовами. Наприклад, заміна терміну *суші* на *японські рисові рулети* дозволяє адаптувати концепцію японської кухні для англомовної аудиторії, яка може не бути знайома з оригінальним терміном.

Такий підхід до перекладу допомагає зберегти значення та ідентичність етнокультурних термінів, але відтворити їх у формі, яка буде зрозумілою для членів цільової аудиторії. Адаптація дозволяє зберегти культурні особливості, але враховує вимоги комунікативної ефективності перекладу, що є ключовим аспектом в процесі міжкультурної комунікації.

Висновки

Проведений аналіз показав, що використання перекладацьких трансформацій є необхідним для забезпечення адекватного відтворення етнокультурних одиниць у перекладі. Розуміння особливостей кожного методу та їхніх можливих наслідків допомагає перекладачам досягати більш високого рівня точності та адекватності в перекладі культурно зумовлених виразів та концептів. Задля відтворення етнокультурних одиниць перекладачі використовують різні способи: вибір варіантного відповідника, контекстуальну заміну, описовий переклад, транскодування, експлікацію, вибір яких зумовлено різними чинниками, такими як мовно-культурний контекст, особливості тексту та мети перекладу.

Література:

1. Аверінцева Н. М. Етнокультурні аспекти перекладу. Київ : Видавництво Київського національного університету, 2018. 320 с.
2. Гурова І. В., Хрипко С. А., Драгоманова М. П. Етнокультурологія : навч.-метод. посібник. Київ : М. П. Драгоманова, 2021. 262 с.
3. Етнографія та культурологія : підручник / ред. О. В. Мельник. Київ : Видавництво «Видавничий дім Старого Лева», 2019. 368 с.
4. Етнологія та антропологія : підручник / ред. В. П. Косяненко. Київ : Видавництво «КМ Академія», 2020. 512 с.
5. Зоріна Л. М. Мовні та культурні аспекти перекладу. Одеса : Видавництво Одеського національного університету, 2020. 310 с.
6. Munday J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. 4th ed. London : Routledge, 2016. 376 p.
7. Pym A. *Exploring Translation Theories*. London : Routledge, 2014. 256 p.

Abstract. The article deals with the application of translation transformations in the process of ethno-cultural units rendering in translation. The authors define the concept of an ethno-cultural unit and analyse examples of such ways of reproducing terms as transliteration, transcription, calquing, periphrasis, adaptation, and descriptive translation. Considerable attention is paid to the importance of choosing adequate translation strategies for conveying culturally specific concepts, in order to preserve the emotional and cultural colouring of the original text, and to ensure the



comprehensibility and acceptability of the translated text for the target audience.

Key words: *ethno-cultural unit, transliteration, transcription, calques, periphrasis, adaptation, descriptive translation.*

References:

1. Averintseva, N. M. (2018). *Etnokulturni aspekty perekladu* [Ethnocultural aspects of translation]. Kyiv, Kyiv National University Publ., 320 p.
2. Hurova, I. V., Khrypko, S. A., Drahomanova, M. P. (2021). *Etnokulturolohiia : navch.-metod. posibnyk* [Ethnocultural studies: manual]. Kyiv, M. P. Drahomanova Publ., 262 p.
3. Melnik, O. V. Ed. (2019). *Etnohrafiia ta kulturolohiia : pidruchnyk* [Ethnography and cultural studies: textbook]. Kyiv, Vydavnychy dim Staroho Leva Publ., 368 p.
4. Kosianenko, V. P. (2020). *Etnolohiia ta antropolohiia : pidruchnyk* [Ethnology and anthropology: textbook]. Kyiv, KM Akademiia Publ., 512 p.
5. Zorina, L. M. (2020). *Movni ta kulturni aspekty perekladu* [Linguistic and cultural aspects of translation]. Odesa, Odesa National University Publ., 310 p.
6. Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. 4th ed. London, Routledge Publ., 376 p.
7. Pym, A. (2014). *Exploring Translation Theories*. London, Routledge Publ., 256 p.

Стаття надіслана: 20.06.2024 р.

© Удовіченко Г. М., Гончаренко А. О.